

University of Nebraska - Lincoln

DigitalCommons@University of Nebraska - Lincoln

Other Publications in Wildlife Management

Wildlife Damage Management, Internet Center
for

1-2009

Ha'Shual VeHakerem: מנביעת נזקים של יונקים ועופות להקלאות השועל והכרס

Simon C. Nemtzov

Israel Nature and Parks Authority, simon@npa.org.il

Follow this and additional works at: <https://digitalcommons.unl.edu/icwdmother>

Part of the [Environmental Sciences Commons](#)

Nemtzov, Simon C., "Ha'Shual VeHakerem: 2009) מנביעת נזקים של יונקים ועופות להקלאות השועל והכרס".
Other Publications in Wildlife Management. 56.
<https://digitalcommons.unl.edu/icwdmother/56>

This Article is brought to you for free and open access by the Wildlife Damage Management, Internet Center for at DigitalCommons@University of Nebraska - Lincoln. It has been accepted for inclusion in Other Publications in Wildlife Management by an authorized administrator of DigitalCommons@University of Nebraska - Lincoln.

מידע לחקלאי

השוכל והכרם

מניעת נזקים של יונקים ועופות לחקלאות

ד"ר סימון נמצוב

ליצירת קשר עם רשות הטבע והגנים ☎ 6911

ינואר 2009

תוכן העניינים

3	הקדמה
4	דרבן
5	ארנבת
	כלביים
6	תן, זאב, שועל
8	חזיר - בר
6	שפן סלעים
	עורביים
10	עורבני, קאק, עורב אפור, עורב חום-עורף
12	ציפורי שיר
14	נקר
15	דררה

כתיבה

ד"ר סיימון נמצוב אקולוג חיות הבר, חטיבת מדע, רשות הטבע והגנים,
simon@npa.org.il

צילומים

יאיר גולן: שועל מצוי (עמ' השער)
משה הר ציון: קפיצים על צנורות פיקוד (עמ' 4)
גל ווין: דרבן (עמ' 4)
ליאור כסלו: ארנבת (עמ' 5); חזיר בר (עמ' 8); שפן סלעים (עמ' 9); עורבני (עמ' 10);
בולבול (עמ' 12); זרזיר (עמ' 12); נקר (עמ' 14); דררה (עמ' 15)
דורון ניסים: זאבים (עמ' 6); תן (עמ' 7)
סיימון נמצוב: רשת קריסטל (עמ' 13).

תודות

תודה ליותרם גנדלר, נעם לידר, יעקב שקולניק, עדי גרינבאום ובלה דקס על עזרתם בהכנת חוברת זו.
תודה מיוחדת לליאור כסלו (www.tatzpit.co.il) על הצילומים שלו בחוברת.

מגדל יקר

כחקלאי בישראל, אתה מתמודד עם מגוון רחב של מזיקים המאיימים לפגוע ביבולך. כנגד חרקים מזיקים אתה יכול להתמודד בחומרי הדברה. המצב שונה באשר למזיקים מקבוצות החולייתנים – עופות ויונקים – שכן רוב מיני החולייתנים מוגנים מתוקף חוק הגנת חיות הבר.

רשות הטבע והגנים (רט"ג), מתוקף תפקידה בשימור עולם הטבע של ישראל, אחראית על יישום חוק הגנת חיות הבר. יחד עם זאת, אנחנו מודעים למצוקת החקלאים ולכן פיתחנו שיטות וכלים להתמודדות עם חולייתנים שאוכלוסיותיהם גדלות לעתים עד כדי גרימת נזק ליבול.

לעתים קשה לחקלאי בשדה לזהות את המין שגורם לו נזקים. לא כל בעל חיים שצפית בו בשטח הוא זה שגורם לך נזק. אנשי רט"ג מכירים היטב את אורחות החיים של החולייתנים וצברו ניסיון רב באיתור הנזקים שהם גורמים ובהתמודדות נגדם כמזיקים. אנו רואים, כחלק חשוב מתפקידנו, להעמיד את הידע והניסיון הזה לרשותך, החקלאי. אנא, פנה לפקח האזורי של רט"ג או תחייג 6911*. הם ישמחו לעמוד לרשותך בכל עת ולסייע לך בבדיקת הנזקים ובתכנון הטיפול המתאים והיעיל למניעתם.

בחוברת זו תמצא מידע על תשע קבוצות חולייתנים, שעלולים להסב נזקים לחקלאות. אתה, המגדל, מוזמן להיעזר במידע לתועלתך. למידע נוסף על מינים אלה ועל מינים אחרים הגורמים נזקים, אפשר ליצור קשר עם רט"ג (חייג 6911*). ניתן גם לעיין בחוברות שרט"ג מפיקה. החוברות נכללות בתקליטור המידע לחקלאי.

חשוב לדעת

- ✿ רשות הטבע והגנים אחראית לחיות הבר.
- ✿ לכל טיפול בחיות בר ופעולה נגדן נדרש לקבל היתר בכתב מרשות הטבע והגנים.

חקלאי!

סובל מנזקי חיות בר?

התקשר לרשות הטבע והגנים

☎ 6911 *

טיפול למניעת נזקים

מיגון - הדרך היעילה ביותר למנוע כניסת דרבנים לשטח חקלאי היא הקפת החלקה בגדר רשת בעלת עין-רשת קטנה מ-10 ס"מ, ובגובה 1.3 מטרים. הגדר צריכה להיות בעלת "שמלה" הפרוסה כלפי חוץ למרחק של 50 ס"מ ומכוסה באבנים. גדר חשמלית יעילה גם היא נגד דרבנים בתנאי שהיא מוצבת על עמודים הנוטים החוצה בזווית בת 45 מעלות. הגדר החשמלית צריכה לכלול לפחות ארבעה חוטים, הנמוך ביניהם בגובה של 10 ס"מ. פרטים נוספים נמצאים בחוברת "גידור למניעת כניסת חיות בר לשטחי חקלאות: עקרונות הקמה ותחזוקה", שהפיקה רט"ג. החוברת נכללת גם בתקליטור המידע לחקלאי.

הרתעה - כלב שמירה, חופשי או רץ לאורך כבל, ימנע כניסת דרבנים לחלקות קטנות. ניתן גם להיעזר באמצעי הפחדה המשלבים קולות ו/או תאורה כגון תותחי גז, סירנות ואורות חזקים מהבהבים. חשוב לשלב ולהחליף לעתים קרובות את השימוש באמצעים אלה. ניתן לשאול חלק מציד זה מפקחי רט"ג.

מניעת כרסום - למניעת כרסום או "חיגור" גזעי עצים יש לעטוף אותם בנייר אלומיניום או בחוטי ברזל. למניעת כרסום צינורות השקיה יש להטמין באדמה, או לכסותם ביריעות כגון "פלריג". צינורות פיקוד דקים יש לכסות בקפיצי מתכת (ראה תמונה). פרטים נוספים נמצאים בחוברת "נזקי חיות בר לצינורות השקיה: אפיונים, בעלי חיים ופתרונות", שהפיקה רט"ג. החוברת נכללת גם בתקליטור המידע לחקלאי.

כיסוי צינורות פיקוד בקפיצים למניעת כרסום

תיאור כללי

הדרבן (*Hystrix indica*) הוא בעל החיים הגדול בישראל מסדרת המכרסמים. אורך גופו כ-90 ס"מ, אורך זנבו כ-15 ס"מ ומשקלו כ-13 ק"ג. גופו של הדרבן מכוסה קוצים שאורכם עד 50 ס"מ. קוצי הדרבן משמשים לו רק להגנה פסיבית מפני טורפים, והוא אינו מסוגל "לירות" אותם. כשהדרבן חש סכנה הוא מסמר את הקוצים ואלו רוטטים ומשמיעים רעש מאיים.

תזונה והתנהגות

הדרבן הוא בעל חיים צמחוני הניזון לרוב מפקעות ומשורשים של צמחים. הדרבן הוא פעיל לילה. בשעות היום הוא מסתתר במחילות או בסבך צמחייה. דרבנים נעים בשבילים קבועים, תכונה המקלה על גילוי מאורותיהם ועל המקומות שמהם הם נכנסים לשטחים חקלאיים. הדרבנים הם בעלי חוש ריח מפותח.

נזקים לחקלאות

- ✿ אכילת תוצרת חקלאית תת-קרקעית כגון שורשים, בצלים, ופקעות למיניהם.
- ✿ אכילת פירות וירקות.
- ✿ כרסום גזעים ושורשים של עצים, עד מצב של "חיגור" (כרסום הגזע הגורם לתמותת העץ).
- ✿ כרסום צינורות השקיה וממטרות העשויים פלסטיק.
- ✿ חפירת מחילות במטעים ובפרדסים.

2 ארנבת

5

תיאור כללי

הארנבת (*Lepus capensis*) היא הנציגה היחידה ממשפחת הארנבאים בעולם הטבע של ישראל. היא זריזה ומהירה מאוד. אוזניה הארוכות והזקופות הן סימן ההיכר המובהק לזיהוייה. גללי הארנבת נראים ככדורים קטנים. בדרך כלל ניתן למוצאם סמוך למקום שבו הארנבת אוכלת.

תזונה והתנהגות

הארנבת היא בעל חיים צמחוני, פעיל בעיקר בשעות הערב ובלילה.

נזקים לחקלאות

- ❁ אכילה של נבטים וירקות בעיקר בשדות שהגידול בהם נמצא בראשיתו בשלבי הצצה.
- ❁ "חיגור" (כרסום) הגזע מסביב לעץ הגורם לתמותת העץ) גזעי עצים צעירים.
- ❁ אכילת עלים צעירים (בעיקר בכרמים).

טיפול למניעת נזקים

מיגון - ארנבות אינן חופרות מתחת לגדרות ואינן קופצות לגובה רב, ולכן קל יחסית למנוע את חדירתן לחלקה החקלאית. ניתן לעשות זאת על ידי הקפת החלקה בגדר, או ברשת פלסטיק בגובה של כ-50 ס"מ. יש לעגן היטב

חומרי דחייה - ריסוס צינורות ההשקיה בחומרי דחייה כגון "אדיר" ו"ארבין" מונע מדרבנים מלכרסם. פיזור ריחות של טורפים בחלקה, כגון שתן וגללים של כלבים, מונע כניסת דרבנים לשטח. אמצעי זה יעיל לזמן קצר.

ציד ולכידה - ציד ולכידת דרבנים הן שיטות יעילות למניעת נזקים בטווח הקצר. לפקחי רשות הטבע והגנים יש אמצעים וידע ללכידת דרבנים. לנקיטת פעולות ציד ולכידה דרוש היתר בכתב מהפקח האזורי של רשות הטבע והגנים. שימוש ברעל או בחומר הרדמה - אסור.

חשוב לדעת

הדרבן הוא חיות בר מוגנת. אין להשתמש כנגד דרבנים ברעל או בחומר הרדמה מכל סוג שהוא.

הואך בישראל קלוצ

ציד ולכידה של חיות בר היא פעולה המותרת בישראל רק לפקחי רשות הטבע והגנים, או למי שהוסמך לכך בכתב על ידי רשות הטבע והגנים.

זאבים

זאב, תן ומיני השועלים

תיאור כללי

בישראל חיים בטבע חמישה מינים מקבוצת הכלביים: זאב (*Canis lupus*) - המין הגדול ביותר בישראל במשפחת הכלביים; התן (*Canis aureus*) - הכלבי הנפוץ ביותר בארץ; ושלושה מיני שועלים, שהנפוץ שבהם הוא השועל המצוי (*Vulpes vulpes*). כל הכלביים הם חיות בר מוגנות, ואין לפגוע בהם או לצוד אותם ללא היתר בכתב מרשות הטבע והגנים.

כלבים משוטטים (*Canis familiaris*) אחראים גם הם לנזקים רבים לחקלאות, אך אינם נחשבים לחיות בר ולכן חוק הגנת חיות הבר אינו חל עליהם. הטיפול בכלבים משוטטים הוא בסמכות הווטרינר האזורי. הטיפול למניעת נזקי הכלבים דומה לזה המפורט בפרק זה.

תזונה והתנהגות

הכלביים מוגדרים כאוכלי-בשר אך כולם מסוגלים לאכול גם מהצומח. כלבי הבר ממליטים בישראל באביב. גודל השגר (מספר הגורים בהמלטה) ושרידות הגורים מושפעים מאוד מכמות המזון הזמין באזור. רוב המזון מסופק, שלא מדעת, על ידי האדם. הכלביים פעילים בעיקר בשעות הדמדומים ובלילה. יללות הכלביים משמשות אמצעי תקשורת חשוב. קול היללות נישא למרחקים רבים ולכן קל לטעות ולחשוב שבעלי החיים המייללים קרובים ורבים ממה שהם באמת.

את הרשת באדמה. פרטים נוספים נמצאים בחוברת "גידור למניעת כניסת חיות בר לשטחי חקלאות: עקרונות הקמה ותחזוקה", שהפיקה רט"ג. החוברת נכללת גם בתקליטור המידע לחקלאי.

חומרי דחייה - חומרי דחייה יעילים נגד ארנבות. "ארבין" יש ליישם בחלקה על מקלות, או במריחה על גזעי עצי הפרי כאשר יש חשש לאכילת קליפה. "אדיר" יש לרסס על הגדר או על יריעת הבד או הפלסטיק המקיפה את החלקה. ניתן לרסס את החומר היישר על הצמח, או על העץ (אין לרסס פירות וירקות שנועדים לשיווק!).

הרתעה - נוכחות אדם או כלב שמירה בחלקה מונעים כניסה של ארנבות. הצבת עמדות של אורות מהבהבים ("צ'קלקה"), או רדיו פועל, עשויים לעזור לפרק זמן קצר. יש להשתמש באמצעים אלה לסירוגין ולשנות מדי יום, או יומיים, את מקומם בחלקה.

חשוב לדעת

הארנבת היא חיות בר מוגנת. לנקיטת פעולות ציד ולכידה דרוש היתר בכתב מהפקח האזורי של רשות הטבע והגנים. שימוש ברעל או בחומר הרדמה - אסור.

האזן לישראל קולנו

ציד ולכידה של חיות בר היא פעולה המותרת בישראל רק לפקחי רשות הטבע והגנים, או למי שהוסמך לכך בכתב על ידי רשות הטבע והגנים.

תן

כלבת

במבצעי הרעלה גדולים שהתנהלו בישראל בשנות ה-60, בעיקר למניעת הפצת מחלת הכלבת, הושמדה אוכלוסיית הכלבים כמעט לחלוטין. לפעולה זו היו השלכות הרסניות ארוכות-טווח, שכללו גידול במספר המכרסמים וגידול בנזקים לחקלאות. כיום מחסנים אנשי רשות הטבע והגנים ואנשי השירותים הווטרינרים את כלבי הבר בישראל נגד כלבת. החיסון נעשה באמצעות פיתיונות המפוזרים ממטוסים בשטחים הפתוחים.

נזקים לחקלאות

- ❁ פגיעה בצינורות השקיה וביריעות פוליאתילן.
- ❁ טריפה של עופות, כבשים, עגלים ופרות בעת ההמלטה.
- ❁ אכילת פירות, ירקות ומלונים.
- ❁ חדירה ליישובים והפחדת תושבים.

טיפול למניעת נזקים

מיגון נגד טריפות – האמצעי היעיל ביותר הוא גידור, חשמלי או קונבנציונאלי. הגובה הרצוי וסוג הגידור תלויים מאוד במין הכלבי המזיק. מומלץ להתייעץ בעניין זה עם פקח רשות הטבע והגנים. פרטים נוספים על הגידור נמצאים בחוברת "גידור למניעת כניסת חיות בר לשטחי חקלאות: עקרונות הקמה ותחזוקה", שהפיקה רט"ג. החוברת נכללת גם בתקליטור המידע לחקלאי.

מומלץ גם להסדיר את ההמלטות במקומות מוגנים ככל שניתן.

הרתעה – תותחי גז, רדיו פועל ו"ציקלקה" יעילים לזמן מוגבל. פקחי רט"ג משאילים חלק מציד זה לחקלאים ומספקים הנחיות להפעלתו. אמצעי הרתעה אחר הוא הצבת כלבי שמירה בשטח.

הגנה על צינורות השקיה – כדי למנוע נזקי נשיכה יש להטמין צינורות פלסטיק, לכסותם במתכת או למרוח עליהם חומר דחייה על בסיס capsaicin (כגון "אדיר"). ניתן גם לרסס "אדיר" על יריעות כיסוי. פרטים נוספים נמצאים בחוברת "נזקי חיות בר לצינורות השקיה: אפיונים, בעלי חיים ופתרונות", שהפיקה רשות הטבע והגנים. החוברת נכללת גם בתקליטור המידע לחקלאי.

הגנה על יבולי פירות, ירקות ומלונים – ניתן להיעזר בגידור, בחומרי דחייה ובאמצעי הרתעה כגון כלבי שמירה. ניתן להשתמש בתותחי גז, בסירנות ובאורות חזקים. יש להשתמש באמצעים אלה לסירוגין ולהחליף ביניהם לעיתים קרובות למנוע הסתגלות ע"י חיות הבר.

צמצום במזון זמין – הקפדה על סניטציה, כלומר, סילוק פגרים וטיפול במזבלות, מקטין את אוכלוסיית הכלבים המקומית. העשרת השטח באשפה אורגנית והרתרת גישה חופשית למקורות מזון מגדילה את מספר הכלבים.

צייד – דילול אוכלוסיות כלביים נעשה בעיקר ליד יישובים, במזבלות ובשטחי מרעה. השימוש ברעל, או חומר הרדמה נגד כלבי בר אסור בהחלט על פי חוק. החוק מתיר רק לפקחי רט"ג ולציידים בעלי היתר מפורש מרשות הטבע והגנים לירות בכלביים, או ללכוד אותם. אפשרות אחרת היא לפנות לפקח רט"ג לעזרה בקבלת אישור ממשרד הפנים להקמת "מפעל ראוי למניעת נזקי חקלאות", המאפשר לחקלאים להשתמש בנשקים לירות בכלביים (לאחר תיאום וקבלת היתר מפקח רט"ג). לעזרה בתחום זה יש לפנות לפקח רט"ג.

לכידה – לכידת כלביים דורשת מיומנות וציוד מיוחד והיא אסורה ללא היתר בכתב מפקח רט"ג.

- ✿ אכילת פירות נשירים בשלים כגון בונה ואפרסק, ושבירת ענפי עצים כדי להגיע לפרי.
- ✿ אכילת ענפים של עצים צעירים.
- ✿ נבירה בקרקע במטעים ובכרמים בחיפוש מזון תת-קרקעי.
- ✿ נשיכת צינורות השקיה וממטרות העשויים פלסטיק.

טיפול למניעת נזקים

מיגון - למניעת נזקים בטווח הארוך חשוב למנוע, בעזרת גידור נכון, את האפשרות של חזירי-בר להגיע ליבול. גידור נכון משמעו גדר חזקה העשויה מרשת בניין בקוטר שמונה מילימטרים, או גדר חשמלית. פרטים נוספים נמצאים בחוברת "גידור למניעת כניסת חיות בר לשטחי חקלאות: עקרונות הקמה ותחזוקה", שהפיקה רשות הטבע והגנים. החוברת נמצאת גם בתקליטור המידע לחקלאי.

הרתעה - תותחי גז, רדיו פועל בקול וכלבי שמירה בחלקה מונעים חדירת חזירי בר. יש להחליף מקום ושיטות הרתעה לעיתים קרובות למנוע הסתגלות ע"י חזירי הבר.

חומרי דחייה - ריסוס חומרי דחייה כגון "אדיר" על חלקי מערכת השקיה ימנע מחזירים לנשוך את הצינורות. פרטים נוספים נמצאים בחוברת "נזקי חיות בר לצינורות השקיה: אפיונים, בעלי חיים ופתרונות", שהפיקה רשות הטבע והגנים. החוברת נמצאת גם בתקליטור המידע לחקלאי.

לכידה - השימוש ברעל, או בחומר הרדמה, לשם לכידת חזירי-בר - אסור בהחלט! לכידת חזירי בר דורשת ציוד ומיומנות מיוחדת. לשם לכידת חזירי-בר יש ליצור קשר עם הפקח האזורי של רט"ג.

צייד - ציד חזירי בר הוא שיטה יעילה למניעת נזקים לטווח הקצר. הצייד מותר רק לציידים מורשים המחזיקים בהיתר בכתב מרשות הטבע והגנים. קיים היתר כללי המאפשר לציידים מורשים לצוד חזירי בר בלילה מהמארב באזורים רבים של הארץ ללא צורך בתיאום נוסף; לפרטים על ההיתר הכללי לצייד חזירי בר יש לפנות לפקחי רט"ג או לחי"ג 6911*.

תיאור כללי

חזיר הבר (*Sus scrofa*) הוא הנציג הגדול בישראל מקרב מחלקת היונקים. אורך גופו מגיע עד כ-150 ס"מ ומשקל הזכר עשוי להגיע עד כ-150 ק"ג. הנקבה קטנה מעט מהזכר ומשקלה מגיע עד כ-120 ק"ג. גוף הבוגרים מכוסה שיער גס בצבע חום-אפור. כסותם של הפרטים הצעירים מפוספסת בפסי אורך בצבע חום-צהוב (מראה "פיג'מה"). לזכר יש זוג ניבים בולטים משני צדי החרטום.

חזירי-בר נפוצים בחלקה הצפוני של הארץ. תפוצתם מגיעה עד לצפון הגלב. חזיר-בר הוא חיות בר מוגנת. אין לפגוע בה, או לצודה, ללא היתר בכתב מרשות הטבע והגנים.

תזונה והתנהגות

חזיר בר הוא בעל חיים אוכל-כל. הוא ניזון בעיקר מפירות, זרעים, פקעות, פטריות, חסרי חוליות, בעלי חיים קטנים ופגרים. חזיר-בר הוא בעל חיים החי במשפחות. הוא פעיל בעיקר בלילה, אבל גם בשעות הבוקר והערב. ההמלטה מתרחשת בחודשים מרס ואפריל.

נזקים לחקלאות

- ✿ אכילה, רמיסה ורביצה בגידולי דגניים כגון חיטה ותירס.
- ✿ אכילה, רמיסה ונבירה בגידולי ירקות ובמקשות אבטיחים ומלונים.

5 שפן הסלעים

9

תיאור כללי

שפן הסלעים (*Procavia capensis*) הוא המין היחיד בישראל ממשפחה אפריקאית של יונקים קטנים החיים במסלעות. השפנים מוגדרים בחוק כחיית בר מוגנת שאין לפגוע בה ללא היתר מפורש בכתב מרשות הטבע והגנים.

תזונה והתנהגות

שפני הסלע חיים באזורים סלעיים, בלהקות המורכבות מכמה משפחות. הם פעילי יום שמוצאים את מזונם בקרבת המסלעות שבהן הם מסתתרים. שפני סלע הם בעלי חיים צמחוניים, הניזונים ממגוון רחב של צמחים. שפני סלע ניחנו בכושר טיפוס מעולה והם מסוגלים להתגבר בקלות על רוב סוגי הגדרות. לשפני הסלע יש נטייה לנדוד ממקום למקום.

נזקים לחקלאות

- ❁ אכילת עלים ופרי מעצים בוגרים ושבירת ענפים של עצי פרי.
- ❁ אכילת עלים וענפים של עצים צעירים עד כדי המתתם.
- ❁ אכילת מגוון רחב של שתילים וצמחים, בכללם צמחי מרפא, תבלין ופרחים.
- ❁ אכילת צמחי נוי בגנים ציבוריים ובגינות.

במקרים חריגים ניתן לציידים היתר מיוחד של רט"ג לצוד גם לאור היום בחורף, לפני עונת ההמלטה ולפני שחזירי-הבר מספיקים לגרום נזק של ממש. על החקלאי ליצור קשר עם הפקח האזורי של רט"ג כדי לגבש יחד תוכנית טיפול המותאמת לצרכים הספציפיים בשטחי העיבוד שלו.

האזן זישאן קוזע

ציד ולכידה של חיות בר היא פעולה המותרת בישראל רק לפקחי רשות הטבע והגנים, או למי שהוסמך לכך בכתב על ידי רשות הטבע והגנים.

עורבני-מין זה אופייני ליערות אורנים

עורב אפור, עורב חום - עורף, קאק ואחרים

תיאור כללי

משפחת העורביים (Corvidae) מונה בישראל שמונה מינים. שניים מהם, עורב אפור (Corvus corone) ועורב הודי (Corvus splendens) מוגדרים חוקית כמזיקים, כלומר, כעופות שחוק הגנת חיית הבר אינו חל עליהם. ששת המינים האחרים מוגדרים כ"חיות בר מוגנות" (ראה מסגרת בעמוד הבא). העורב ההודי נמצא בארץ רק באזור אילת, והעורב חום העורף נמצא בנגב; שאר המינים נמצאים במרכז ובצפון הארץ בבתי גידול שונים.

תזונה והתנהגות

העורביים הם אוכלי-כל. הם מסתגלים היטב לאדם ויודעים לנצל סוגי מזונות רבים שהאדם מותיר אחריו ובכלל זה מזון שנמצא במזבלות. העורביים הם ציפורי שיר בינוניות עד גדולות, החיות בעיקר בלהקות גדולות. הם ידועים כעופות חכמים מאוד, בעלי כושר למידה ותקשורת מפותחת.

נזקים לחקלאות

- ✳️ אכילת מגוון רחב של גידולים כגון פירות של עצי פרי נשירים, אבטיח ומלון, אגוזי אדמה, פקאן ושקד.
- ✳️ אכילת זרעים של גידולי שדה כגון, חמנית, תירס וחיטה.
- ✳️ גרימת נזק ליריעות פלסטיק בבתי צמיחה ויריעות המשמשות בעת חיטוי קרקע.
- ✳️ מטרד לתושבים.

טיפול למניעת נזקים

גידור - שפני סלע מסוגלים לטפס מעל כמעט כל סוג של גדר. כדי ליצור מחסום יעיל, יש להצמיד לגדר לוחות פח שמתנשאים מהקרקע לגובה מטר אחד, או להרכיב בראש הגדר חוט מחושמל אחד, או שני חוטים. מידע נוסף קיים בחוברת "גידור למניעת כניסת חיות בר לשטחי חקלאות: עקרונות הקמה ותחזוקה", בהוצאת רשות הטבע והגנים. החוברת נמצאת גם בתקליטור המידע לחקלאי.

הרתעה והטרדה - ניתן לגלות את מקומות המעבר של שפני הסלע מהמסלעה לחלקה ולהעמיד במעבר גלאי תנועה המחוברים לאמצעי הרתעה כגון סירנה חזקה, או אור חזק (כגון "קסנון"). אמצעים אלה וכלבי שמירה עשויים "לשכנע" את השפנים לעבור לאזור אחר. ניתן גם לפזר בתוך מסלעת השפנים חומרי ריח חזקים ופגרים של בעלי חיים, העשויים לגרום לשפנים לחפש מקום מחיה אחר.

מניעה - יש לנסות ולסלק ערמות של סלעים הסמוכות לחלקות הגידול, לכסותם, או להקיפם בגדר (ראה סעיף "גידור" בפרק זה). לאחר יציאת השפנים מהמסלעה, יש לאטום אותה באדמה, או בבטון, שאם לא כן, השפנים יחזרו.

צייד - ציד שפני סלע יעיל לזמן קצר בלבד. התועלת הממשית קטנה משום שקולות הירי הראשונים מבריחים מיד את שאר חברי הלהקה למסתורי המסלעה שלהם. מספר קטן של ציידים מורשים להשתמש באמצעי ציד מיוחדים. מידע נוסף תוכלו למצוא אצל פקחי רשות הטבע והגנים.

האזן בישראל קולנוע

צייד ולכידה של חיות בר היא פעולה המותרת בישראל רק לפקחי רשות הטבע והגנים, או למי שהוסמך לכך בכתב על ידי רשות הטבע והגנים.

שידור קולות מצוקה אינו שיטה יעילה להרתעה אצל העורביים, מכיוון שקולות המצוקה שלהם מושכים פרטים אחרים (אצל מינים אחרים של ציפורים, קולות המצוקה גורמים לפחד ולהתרחקות).

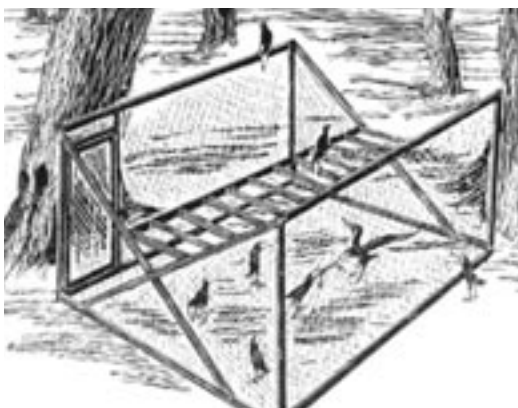
הרעלה והרדמה – השימוש ברעל ובחומרי הרדמה אסור בהחלט. אין כיום חומר רעל המאושר לשימוש בישראל לטיפול בעורביים.

חשוב לדעת

הצייד והלכידה של מיני העורבים המוגנים – אסור ללא היתר בכתב מפקח רט"ג, לכן על החקלאי לפנות לפקח כדי לגבש יחד תוכנית טיפול המותאמת לצרכים הספציפיים בשטחי העיבוד שלו.

מיני העורביים המוגנים בישראל

<i>Garrulus glandarius</i>	עורבני
<i>Corvus monedula</i>	קאק
<i>C. ruficollis</i>	עורב חום-עורף
<i>C. corax</i>	עורב שחור
<i>C. rhipidurs</i>	עורב קצר-זנב
<i>C. frugilegus</i>	עורב מזרע

מלכודת
סולם
ללכידת
עורבים
אפורים

טיפולים למניעת נזקים

לכידה – שיטת "מלכודת הסולם", הנמצאת בשימוש כבר כמה שנים בישראל, הוכחה כאמצעי היעיל ביותר לדילול אוכלוסיות עורבים וצמצום הנזקים שהעורבים גורמים. לעתים יש צורך בשינוי המפרט הבסיסי כדי להתאים את המלכודת למין העוף המזיק.

מפרט לבניית המלכודות והנחיות על האופן הנכון להצבתן ניתן לקבל מידע מפקחי רשות הטבע והגנים וגם היתר להפעלתן.

מהניסיון שהצטבר ברט"ג עולה שפריסה אזורית של כמה מלכודות בעת ובעונה אחת יעילה יותר מהצבת מלכודות מעטות. מומלץ להפעיל את המלכודות במשך כל השנה, או לפחות להתחיל בלכידה בחודש פברואר כדי ללכוד את הפרטים הבוגרים לפני עונת הרבייה, שמתחילה אצל רוב המינים במרס.

צייד – הצייד מותר לציידים מורשים בלבד. ירי בעורביים המזיקים אינו מומלץ כשיטה לדילול. העורביים לומדים לזהות במהירות את הורה ורכבו ומתרחקים מהם. ירי בבוגרים מתבצע במשך כל השנה בעוד ירי בקינים מוגבל לעונת הקינון – סוף ינואר עד אמצע מרס, אך ורק לאחר שמוודאים שמיני עופות אחרים אינם משתמשים בקן.

במיני העורביים המוגנים אסור לירות כלל ללא היתר בכתב מרט"ג.

הרתעה – תליית פגרי עורבים בחלקה, או באזורים הסובלים מעורבים רבים התגלתה כשיטה יעילה להרתעתם מהשטח. לאחר מבצע ההרתעה יש להסיר את הפגרים הבלתי נחוצים. ניתן להיעזר בפקחי רט"ג בהשגת פגרי עורבים.

נוכחות אדם וירי כדורי נפץ יעילים גם הם להרחקת עורבים. תותח גז יעיל לטווח זמן קצר. מומלץ להיוועץ בפקחי רט"ג בדבר המקום הראוי להצבת תותחי הגז והשיטות לתפעולם. ניתן גם לשאול תותחי גז מהפקחים.

דחלילים יעילים גם הם להרתעת עורבים, בתנאי שעושים זאת נכון. מידע על כך נמצא בדף המידע "שימוש בדחלילים למניעת נזקי עופות לחקלאות", שהפיקה רט"ג.

בולבול - מין זה מוגדר כ"מזיק"
על פי חוק הגנת חיית הבר

זרזיר - מין זה מוגדר כ"חיית ציד"
על פי חוק הגנת חיית הבר

טיפול למניעת נזקים

לכידה ברשת ערפל - רשת ערפל יעילה מאוד ללכידת ציפורים. שימוש באמצעי זה דורש הכשרה ומיומנות רבה והשימוש בה מותר רק לבעלי היתר מפורש בכתב מרשות הטבע והגנים. רשתות ערפל נמכרות בדרך כלל רק לצפרים ולחוקרי ציפורים, אך חקלאים יכולים לרכוש אותן מחטיבת המדע של רט"ג, לאחר שעברו הכשרה בהפעלתן וקיבלו היתר להפעלתן.

המעוניינים להשתתף בקורס להפעלת רשתות ערפל מוזמנים לפנות לפקח האזורי של רשות הטבע והגנים. לחילופין, חקלאים רשאים לשכור שירותי לכידה מאנשים בעלי הרשאה ובעלי היתרים להפעלת רשתות ערפל.

לכידה במלכודות - קיימים סוגים רבים של מלכודות ללכידת ציפורי שיר, המותאמים למינים השונים של הציפורים, לבתי גידול מסוימים ולעונות השנה. יש להתייעץ עם פקחי רשות הטבע והגנים בדבר המלכודת הראויה ועל מנת לקבל מהם היתר להפעלתה וגם הנחיות על שחרור, העתקה או המתת הציפורים שנלכדו.

צייד - ציד ציפורי שיר מוגנות אסור בכל דרך שהיא. אסור גם להורות לעובד זר לצוד ציפורים במלכודת, ברוגטקה, או בכל כלי אחר. צייד מורשה רשאי לצוד זרזירים בעונת הצייד ובאזורים המותרים בצייד, מכיוון שמין זה מוגדר חוקית כ"חיית ציד". מחוץ לעונת הצייד רשאי צייד מורשה לצוד רק את המינים המוגדרים כמזיקים (ראה מסגרת) ובהתאם לחוק. במקרים חריגים בלבד יכול פקח רשות הטבע והגנים להתיר לצייד מורשה לצוד מינים מוגנים למניעת נזקים. חקלאי הסבור שנגרמים לו נזקים מציפורי שיר, מוזמן לפנות לפקח רט"ג לקבוע ביחד תוכנית פעולה לצמצום הנזקים.

תיאור כללי

מינים רבים של ציפורי שיר עלולים לגרום נזקים לחקלאות. המזיקים העיקריים הם עפרוני מצויץ, זרעית, פיפיונים, בולבול, שחרור, סיבכים, תפוחית, זרזיר ודרור (לעורב, גם הוא ציפור שיר, מוקדש פרק נפרד בחוברת זו).

רק חמישה מינים של ציפורי שיר מוגדרים בחוק כמזיקים (שחוק הגנת חיית הבר אינו חל עליהם) - ראה מסגרת. שאר ציפורי השיר הן חיות בר מוגנות, למעט הזרזיר, המוגדר כחיית ציד, כלומר, כבעל חיים שצידים מורשים רשאים לצודו בעונת הצייד ובאזורי הצייד המוכרזים.

תזונה והתנהגות

ציפורי השיר המוזכרות בפרק זה הן לרוב עופות קטנים החיים בלהקות. כולן פעילי יום. רובן המכריע ניזון מזרעים ומחלקי צמחים. חלק מציפורי השיר נמצא בארץ במשך השנה כולה ויש ביניהן המקננים בישראל. מינים אחרים של ציפורי שיר מבלים כאן בחורף, או שהם חולפים בעונות הנדידה.

נזקים לחקלאות

✿ אכילה ופגיעה בפירות, בירקות, בזרעים ובגידולים שונים בשדות פתוחים, במטעים ובבתי רשת וחממות.

✿ נזק ליריעות ניילון.

רעל וחומר דחייה - אסור להשתמש ברעלים, חומרי הרדמה, או חומרי דחייה נגד ציפורי שיר, בניגוד למפורט בתווית האריזה של החומר. איסור זה תקף בין אם מדובר במין שהוגדר חוקית כ"מזיק" או לא. כל שימוש שאינו לפי תווית האריזה מהווה עבירה על החוק ועלול לסכן את חקלאי וסביבתו. מידע נוסף נמצא בחוברת "חומרי הדברה, את/ה והסביבה", בהפקת רשות הטבע והגנים ונמצאת גם בתקליטור מידע לחקלאי.

ציפורי שיר המוגדרים בחוק כ - "מזיק"

<i>Passer domesticus</i>	דרור הבית
<i>Galerida cristata</i>	עפרוני מצויץ
<i>Alauda arvensis</i>	עפרוני השדות (זרעית)
<i>Pycnonotus xanthopygos</i>	בולבול
<i>Corvus corone</i>	עורב אפור
<i>Corvus splendens</i>	עורב הודי

מיגון - כיסוי עצים וחלקות שלמות ברשת ציפורים יעיל במניעת נזקים של ציפורי שיר. הרשת המומלצת היא רשת קריסטל בעלת עין קטנה בצבע לבן (ראה תמונה). רשת כזאת מונעת חדירת ציפורים וחרקים והיא אינה פוגעת בפרי או בענפים. רשת מסוג זה אינה מסבכת ציפורים וקל יחסית לפרוש אותה ולהסירה. יש רשתות זולות יותר שגם הן עשויות להפחית נזקי הציפורים במידה מסוימת, אבל השימוש בהן גורר בעיות שאינן קורות ברשת קריסטל לבנה.

הרתעה - נוכחות אדם היא ההרתעה היעילה ביותר כנגד ציפורי שיר, בעיקר בשעות הבוקר ואחר הצהריים, השעות בהן הציפורים פעילות יותר. נוכחות אדם יעילה גם באמצע היום בעונות רגישות, כגון עונת הזריעה והנביטה. אמצעים ויזואליים כגון אורות מהבהבים, תקליטורים, סרטים נוצצים ודחלילים עשויים גם הם להתריע ציפורי שיר, לפחות לטווח הזמן קצר. יש להשתמש באמצעים אלה לסירוגין ולשנות את מקומם לעתים קרובות. ציפורי שיר אינן נרתעות במיוחד מקולות רמים, אם כי חלק מהמינים נרתעים מהשמעת קולות מצוקה. שידור של אולטרא-סאונד (קולות בתדרים הגבוהים מאלו שהאדם שומע) אינו יעיל להרתעת ציפורים.

רשת קריסטל להגנה
על מטע של גודגדן

תיאור כללי

הנקר הסורי (*Dendrocopos syriacus*), המין היחיד בישראל ממשפחת הנקריים, נפוץ בצפון הארץ ובמרכז. זהו עוף בגודל בינוני, בצבע שחור-לבן בעל צוואר חזק ומקור ארוך. הנקר הסורי הוא חיות בר מוגנת ואין לפגוע בה, או ללכודה, ללא היתר מפורש בכתב מרשות הטבע והגנים.

תזונה והתנהגות

הנקר הסורי הוא עוף טריטוריאלי המקנן ולן בחורים בגזעיהם של עצים בוגרים, או מתים. הנקר ניזון בעיקר מחרקים שהוא שולף מגזעי עצים, אך גם מפירות, בעיקר אגוזים. סימן זיהוי אופייני הם קולות הנקישה שנשמעים כאשר הוא מנקר בעץ.

נזקים לחקלאות

✿ ניקור צינורות השקיה העשויים פלסטיק.

✿ ניקור פירות ואגוזים.

טיפול למניעת נזקים

מיגון צינורות השקיה - האמצעי היעיל ביותר הוא הטמנת הצינורות בקרקע, או כיסויים בריעות בד של "פלריג" או "פרלייט". תלית צינורות באוויר אינה יעילה נגד

נקרים. מידע נוסף קיים בחוברת "נזקי חיות בר לצינורות השקיה: אפיונים, בעלי חיים ופתרונות", בהוצאת רשות הטבע והגנים והנמצאת גם בתקליטור מידע לחקלאי.

לכידה במלכודת - השיטה היעילה ביותר ללכידת נקרים היא באמצעות מלכודת קפיץ ללכידת עכברים שתולים על עץ ששם יש פעילות נקרים. מלכודת זו קוטלת את הנקר הנלכד. שיטה זו דורשת מיומנות והתמדה. הצבת מלכודות בפתחי חורי קינון פעילים מגבירה את סיכויי הלכידה. יש סיכוי שנקרים אחרים מהסביבה יבואו להתגורר בחור ולכן מומלץ שלא לסתום את פתחו, אלא לנצל את המצב ללכידת נקרים נוספים בעתיד, במקרה הצורך.

אסור ללכוד או לדלל נקרים ללא היתר מפורש בכתב מרשות הטבע והגנים.

הרתעה - ניתן לתלות מעל לצינורות השקיה אמצעי הרתעה ויזואליים כגון תקליטורים, סרטים נוצצים (כגון סרט של קלטת וידאו), מראות קטנות ופחיות אלומיניום. חשוב להשתמש באמצעים האלה לסירוגין, כדי למנוע את הסתגלות הנקרים לחפצים אלה.

הואך ישראל קוצע

ציד ולכידה של חיות בר היא פעולה המותרת בישראל רק לפקחי רשות הטבע והגנים, או למי שהוסמך לכך בכתב על ידי רשות הטבע והגנים.

טיפולים למניעת נזקים

לכידה – ניתן להיעזר במלכודת כלוב פשוטה, כשהפיתיון הוא דררה חיה. לכידה מצריכה היתר בכתב מפקח רט"ג. מלכודת סולם מיוחדת לדררות נמצאת עדיין בשלבי פיתוח ובדיקה ע"י אנשי רשות הטבע והגנים.

הרתעה – כדורי נפץ, תותחי גז ונוכחות האדם בשעות הפעילות של הדררות (בעיקר מוקדם בבוקר ומאוחר אחה"צ) מונעים נזקים.

צייד – הצייד בחלקה המעובדת עשוי להיות אמצעי טוב למניעת נזקים, גם כהרתעה וגם כאמצעי לדילול אוכלוסיית הדררות. לשם כך דרוש היתר מרשות הטבע והגנים.

השימוש בחומר הרדמה או רעל נגד דררות אסור ועלול גם לסכן את החקלאי ומינים אחרים של חיות בר.

תיאור כללי

הדררה (*Psittacula krameri*) היא תוכי בגודל בינוני. צבע הגוף של רוב רובן של הדררות בישראל הוא ירוק. סימני זהיהי הבולטים של הדררות הם זנב ארוך וקריאות חזקות.

תזונה והתנהגות

הדררות ניזונות בעיקר מפירות ומזרעים. הדררה היא התוכי בעל התפוצה הרחבה בעולם. מין זה, שמקורו בדרום אסיה, התפשט והתבסס במקומות רבים בעולם, בעיקר בעקבות פעילות אדם שראה בו חיית מחמד. הדררה החלה להתפשט בישראל בשנות ה-1960 לאחר שכמה פרטים נמלטו מכלובים. למרות זאת, הדררה היא חיית בר מוגנת.

הדררות חיות בלהקות ומקננות באביב בחורים של גזעי עצים בעיקר בעצי אקליפטוס ודקל. הן פעילות בעיקר בשעות הבוקר המוקדמות ובשעות אחר הצהריים. עצים גבוהים סמוך לחלקות המעובדות עשויים להתגלות כמקום קינון של דררות וכמוקד שממנו הדררות עלולות להזיק למטעים.

נזקים לחקלאות

❁ אכילת פירות עצי פרי כגון שקדים, פקאנים, תמרים, אגסים, תפוחים, רימונים, פרי הדר ומנגו וכן זרעי חמניות.

❁ מטרד רעש לתושבים.

ליצירת קשר עם רשות הטבע והגנים ☎ 69 11-
רחוב עם ועולמו 3, ירושלים 95463

www.parks.org.il